

Πατμιάδα Εκκλησιαστική Σχολή 1713-2013

«...φροντιστήριον ως εν αυτώ τους οικείους τε μαθητάς επί το αυτό συναγάγοι...»

**Ερευνητική εργασία Β' Λυκείου
της Πατμιάδας Εκκλησιαστικής Σχολής
Σχολικό έτος: 2012-2013**

Πατμιάδα Εκκλησιαστική του Γένους Σχολή 1713-2013

Μαθητές που εκπόνησαν τη συγκεκριμένη εργασία:

Αγγέλου Κώστας

Γρύλλης Κωνσταντίνος

Γρύλλης Μανώλης

Γρύλλης Νικήτας

Καστής Νίκος

Νταλλαρής Μανώλης

Πάπα Παναγιώτης

Στεφανάκης Μανώλης

Τόλει Γιώργος

Υπεύθυνοι καθηγητές:

Ζαρκαδούλας Ιωάννης

Κατσούλης Ιωάννης

ΣΚΟΠΟΣ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ο σκοπός της εργασίας που πραγματοποιήσαμε ήταν να μελετήσουμε την ιστορία της Πατριάδας Σχολής με την ευκαιρία της συμπλήρωσης φέτος 300 χρόνων από την ίδρυσή της.

Κατά το Α' τετράμηνο, εργαστήκαμε σε τρεις ομάδες αναζητώντας και συλλέγοντας μαρτυρίες από σχετικά κείμενα και αρχειακό υλικό, συγκεντρώνοντας φωτογραφίες από το διαδίκτυο και από άλλες πηγές.

Στη συνέχεια, κατά το Β' τετράμηνο, καταγράψαμε και δομήσαμε το υλικό της έρευνάς μας σε επιμέρους ενότητες.

Βέβαια, υπάρχουν κενά στο υλικό που συγκεντρώσαμε λόγω έλλειψης πηγών κατά τον 18^ο -19^ο αιώνα και λόγω της ιστορίας της Δωδεκανήσου (τουρκική και ιταλική κατοχή). Τα ονόματα των επιφανών διδασκάλων και αποφοίτων που παραθέτουμε είναι ενδεικτικά καθώς δεν υπάρχουν περισσότερες διαθέσιμες πληροφορίες για τον μεγάλο αριθμό των προσώπων που σχετίστηκαν με την Πατριάδα, είτε ως μαθητές είτε ως διδάσκαλοι.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΤΜΙΑΔΑΣ ΣΧΟΛΗΣ

Μετά την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς Τούρκους και τη σταδιακή κυριαρχία τους σε όλες τις περιοχές της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ο ελληνισμός έμπαινε σε μια κρίσιμη περίοδο, όπου κινδύνευε η πολιτισμική του παράδοση και η πνευματική του συνοχή λόγω της μη συνέχισης της βυζαντινής παιδείας. Με αργά αλλά σταθερά βήματα αρχίζει η ίδρυση σχολείων με την επίβλεψη, τη συνεισφορά και την οικονομική ενίσχυση της Εκκλησίας, των απόδημων Ελλήνων και των κοινοτήτων. Τον 18^ο αιώνα η εμπορική και οικονομική ανάπτυξη έφερε και την άνοδο της παιδείας. Την κίνηση αυτή κατεύθυναν για ένα διάστημα οι Φαναριώτες, δραστήριοι και καλλιεργημένοι άνθρωποι που κατοικούσαν στο Φανάρι, οι οποίοι επιδόθηκαν με εκπληκτικό ζήλο στην ίδρυση σχολείων. Η λειτουργία σχολείων μέσα σε εκκλησιαστικούς και μοναστηριακούς χώρους αποτελούσε συνήθεια από τους πρωτοβυζαντινούς αιώνες, που διατηρήθηκε ιδιαίτερα τα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Στα χρόνια της δουλείας υπήρχαν τρεις κύκλοι σπουδών: ο κατώτερος, ο μέσος και ο ανώτερος. Κύρια αποστολή των σχολείων αποτελεί η διδασκαλία της επίσημης γλώσσας, δηλαδή της Αρχαίας Ελληνικής.

Στον κατώτερο κύκλο των σπουδών, στα «κοινά γράμματα», ο στόχος είναι η στοιχειώδης μόρφωση. Οι μαθητές μάθαιναν γραφή, ανάγνωση και αριθμητική και η φοίτηση εκτεινόταν από 1-5 έτη, ανάλογα προς την ικανότητα του μαθητή αλλά φυσικά και του δασκάλου. Οι πρωτόπειροι μαθητές ασκούσαν με κείμενα καθαρά θρησκευτικά (Οκτώηχος, Ψαλτήρι, Πράξεις και Επιστολές Αποστόλων, Τριώδιο, Ανθολόγιο κλπ.) μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα (1771), οπότε κυκλοφόρησαν τα πρώτα Αλφαβητάρια.

Κατά τη διάρκεια του μέσου κύκλου σπουδών της «κυκλοπαιδείας» ή των γραμματικών μαθημάτων, υπήρχαν περισσότερα αντικείμενα διδασκαλίας, όπως Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, ρητορική, ηθική, γεωμετρία, φυσική, φιλοσοφία, θεολογία. Οι μαθητές διδάσκονταν τη γραμματική του Θεόδωρου Γαζή ή του Κωσταντίνου Λάσκαρη, διάφορα κείμενα από τη Χριστιανική και τη *Θύραθεν γραμματεία* ενώ συγχρόνως επιδίδονταν σε πρακτικές ασκήσεις τεχνολογίας.

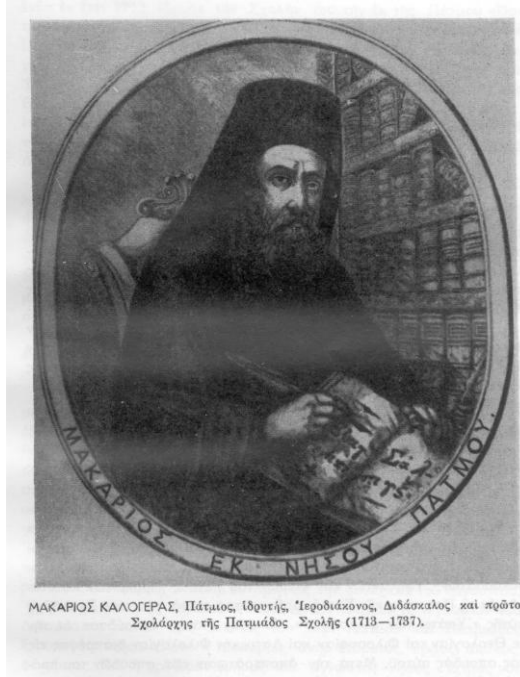
Στον ανώτερο κύκλο σπουδών, στα «φιλοσοφικά» ή «επιστημονικά» μαθήματα, περιλαμβάνονται αυτά της φιλοσοφίας, της λογικής, της ρητορικής και των γνωστών έργων του Αριστοτέλη περί ψυχής, φυσικά (φυσικής, ακρόασης), περί ουρανού, περί γενέσεως και φθοράς, πολλά από τα οποία είναι ερμηνευμένα και σχολιασμένα από τον Θεόφιλο Κορυδαλλέα.

Ωστόσο, οι μεταφράσεις αρχαιοελληνικών και λατινικών κειμένων από τους λόγιους, στην προσπάθεια τους να βοηθήσουν στην παιδεία του υπόδουλου γένους, δεν σχετίζονταν αμέσως με σχολικές ανάγκες και στα εκκλησιαστικά σχολεία της Τουρκοκρατίας αντίθετα κυριάρχησε ο δογματικός τύπος προβολής και υποδοχής της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας. Τα αρχαία και τα αρχαιόγλωσσα πατερικά κείμενα διδάσκονταν αμετάφραστα με περιττή και χρονοβόρα διαδικασία με αποτέλεσμα να μένουν ανερμήνευτα, με ιδιαίτερο βάρος στην αρχαία γλώσσα και τη γραμματική της και κυριαρχούσε η «*ψυχαγωγία*» και η γραμματική «*τεχνολογία*», όπως φαίνεται από την έντονη κριτική που άσκησαν σημαντικοί λόγιοι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού (Δημήτριος Καταρτζής, Ιώσηπος Μοισιόδακας, Αδαμάντιος Κοραής).

Η διάρθρωση των σπουδών στα μεγάλα σχολεία (Πατριαρχική Σχολή, Πατμιάδα Σχολή, Ιασίου και αλλού) συνίσταται στην ύπαρξη δύο κύκλων σπουδών της «κυκλοπαιδείας» ή των «εγκύκλιων μαθημάτων» και στον ανώτερο κύκλο των επιστημονικών ή φιλοσοφικών μαθημάτων.

Ειδικότερα στην Πατμιάδα Σχολή λειτούργησε το μεγαλύτερο μέρος του ΙΗ΄αίωνα και *ανώτερος κύκλος σπουδών* κατά τα χρόνια της Σχολαρχίας του πρώτου Σχολάρχη και ιδρυτή της σχολής Αγίου Μακάριου του Καλογερά, καθώς και των δύο επόμενων Σχολαρχών, ιερομόναχου Γεράσιμου και μοναχού Βασιλείου του Κουταληνού. Στα χρόνια μάλιστα του Δανιήλ Κεραμέα οι σπουδαστές της Πατμιάδος Σχολής που διδάσκονται τη Γραμματική του Θεόδωρου Γαζή επονομάζονται «Γαζίται» σε αντιδιαστολή με τους σπουδαστές των Σχολών Ιωαννίνων που επονομάζονταν «Λασκαρίται» επειδή ακριβώς διδασκόταν εκεί η γραμματική του Κωνσταντίνου Λασκάρεως.

Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ Ο ΚΑΛΟΓΕΡΑΣ Ο ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΤΜΙΑΔΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗΣ

Η οικογένεια του Αγίου Μακαρίου¹

Μη γνωρίζοντας δυστυχώς το πότε γεννήθηκε ο Μακάριος, δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε την ηλικία του. Το μόνο που γνωρίζουμε είναι μια μαρτυρία του μαθητή του Βάρσκυ² ο οποίος παραβρέθηκε στην κηδεία του³ και αναφέρει ότι: «ην σχεδόν πενήκοντα ετών». Από την παραπάνω μαρτυρία μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το έτος γέννησης του τοποθετείται γύρω στα 1687-1688. Από ένα έγγραφο του 1720⁴ γραμμένο στα αραβικά, μαθαίνουμε πως ο πατέρας του λεγόταν Παύλος.

Ο οίκος Καλογερά φαίνεται πως ξεκίνησε τον 5^ο μ.Χ από την Κύπρο και εγκαταστάθηκε σε πολλά μέρη της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Πότε ακριβώς και από ποιο μέρος προερχόμενη και για ποιους λόγους έφτασαν στην Πάτμο είναι άγνωστο, σύμφωνα όμως με πατμιακές πηγές η παρουσία τους σημειώνεται στις αρχές του 17^{ου} αιώνα. Στα μέσα του 17^{ου} αιώνα ζουν στην Πάτμο γύρω στις έξη με επτά οικογένειες Καλογερά, που στο σύνολο τους φθάνουν τα 25 με 30 άτομα. Τον 18ο αιώνα τριπλασιάζονται και δημιουργούν συγγενικές σχέσεις με άλλες πατμιακές οικογένειες, όπως ήταν οι οικογένειες Βάτικα, Κανάκη, Κάζιρα, Φωκιανού, Ξένου κ.α. Οι γυναίκες του οίκου Καλογερά επέβαλαν το επώνυμο τους στις οικογένειες τις οποίες πήγαιναν σαν νύφες. Έτσι, σε διάφορα έγγραφα και κατάστιχα του νησιού συμβαίνει να σημειώνονται με το επώνυμο αυτό οι νύφες με τα παιδιά τους. Οι Καλογεράδες της Πάτμου, που συγκαταλέγονταν ανάμεσα στους οικοκύρους του νησιού, αναμείχθηκαν στη διοίκηση των κοινών σαν προεστοί και χαρατζάρηδες και ευδοκίμησαν στον κοινωνικό του βίο. Από τους μοναχούς και κληρικούς Καλογεράδες της Πάτμου, αρκετοί υπηρέτησαν σε μετόχια της μονής που βρίσκονταν σε άλλα μέρη.

1 *Ο Μέγας Διδάσκαλος του Γένους Άγιος Μακάριος ο Καλογεράς*, Αρχιμ. Ναυκρατίου Τσουλκανάκη, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 46

2 Ρώσος μαθητής του Μακαρίου ο μόνος ο οποίος δεν ήταν Έλληνας. πρβλ, ο.π. σελ. 178.

3 +1737

4 Φορολογικά κατάστιχα κοινά Πάτμου (ΦΚΚ) 1668.

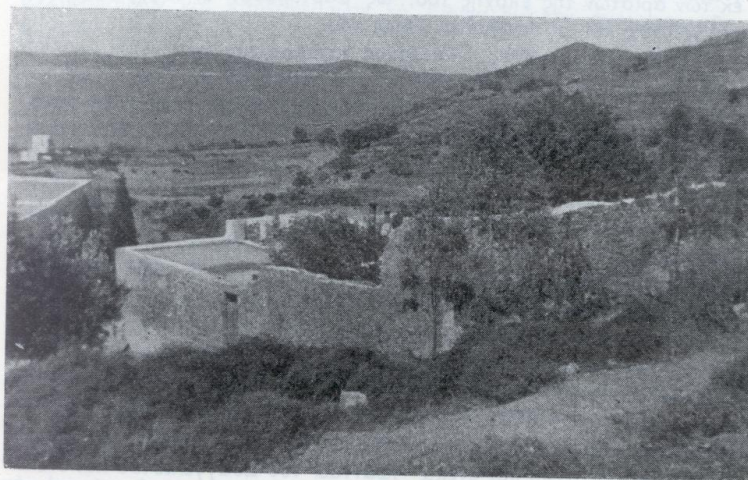
Η διακονία του στην εκκλησία

Πότε και πού ανέλαβε ο Μακάριος το μοναχικό σχήμα δεν μας είναι γνωστό, από ότι αναφέρει ο ίδιος, η μοναχική του κουρά έγινε σε μικρή ηλικία. Σύμφωνα με πηγές, ο νεαρός Μακάριος έγινε αδελφός της μεγάλης μονής μετά την οριστική του επιστροφή στην Πάτμο στα τέλη Σεπτεμβρίου 1713. Ο Μακάριος διακατεχόταν από την ανυπομονησία να επιστρέψει στην πατρίδα του την Πάτμο, «εις της Πατρίδος φίλον έδαφος» και εγκαταστάθηκε οριστικά στο κάθισμα της Ιεράς Μονής Αποκαλύψεως.

Ο Μακάριος ασχολούνταν συστηματικά και με το κήρυγμα. Υπήρξε ρήτορας σπάνιος για την εποχή εκείνη και δεινός πολέμιος των Ρωμαιοκαθολικών. Οι διακόσιες σωζόμενες επιστολές του εκφράζουν το ορθόδοξο φρόνημα του ανδρός. Τα έργα του αποτελούν δείγματα της σοφίας του. Λέγεται ότι εκφώνησε δύο χιλιάδες λόγους φλέγοντας τις καρδιές ακόμη και των ιερωμένων που έρχονταν επισκέπτες από την Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινούπολης. Έλαβε μόνο τον κατώτερο βαθμό της ιεροσύνης, τον οποίο και διατήρησε μέχρι τον θάνατό του, παρά τις αντιρρήσεις του μητροπολίτη Νικομήδειας Παρθενίου να τον διαδεχθεί.

Η Σχολή της Αποκαλύψεως

Πριν την ίδρυση και οργάνωση της Πατριάδας, τα γράμματα καλλιεργούνταν στη Μονή Αγίου Ιωάννη Θεολόγου, σύμφωνα με μαρτυρία του Γάλλου Charles Diehl. Κατά καιρούς, μορφωμένοι αδελφοί ζούσαν και δίδασκαν στη Μονή, πιθανώς στο συγκρότημα δίπλα από το ιερό σπήλαιο, το οποίο ανήγειρε ο Νεοκαισαρείας Γρηγόριος στα 1534. Το συγκρότημα τούτο βρήκε και διεύρυνε ο Μακάριος και από το 1713 στέγασε εκεί και πρωτολειτούργησε τη Σχολή του έχοντας και όλη τη μέριμνα και φροντίδα της ομαλής λειτουργίας της.

Τὰ ερείπια τῆς παλαιᾶς Πατριάδος Σχολῆς, τὰ ὁποῖα ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τοῦ πρώτου Σχολάρχου Ἱεροδιακόνου Μακαρίου δαπάναις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λογάδων, προεξάρχοντος τοῦ Μανουὴλ Ὑψηλιάντου.

Πρέπει λοιπόν να δεχτούμε πως ο Μακάριος δεν γύρισε στην πατρίδα του μόνο για να αφιερωθεί στη ζωή της άσκησης. Αν είχε μόνο αυτήν την έφεση, τότε θα εισερχόταν στη μεγάλη Μονή για να συναγωνιστεί τον αγώνα της κατά Θεόν άσκησης μαζί με τους άλλους μοναχούς της, γι' αυτό προτίμησε να εγκατασταθεί κατευθείαν στο κάθισμα της Ιεράς Μονής Αποκαλύψεως, όπου θα είχε τη δυνατότητα να συνδυάσει την άσκηση με την ακαδημαϊκή ενασχόληση και την καλλιέργεια της σοφίας. Σ' ένα τέτοιο περιβάλλον άλλωστε λειτουργούσε και η Μεγάλη του Γένους Σχολή, της οποίας μικρογραφία αποτελούσε η Σχολή του. Η έγκαιρη εγκατάστασή του στην Αποκάλυψη, διέδωσε ταχέως και τη φήμη της λειτουργίας της Σχολής. Η

εκλογή του πάντως ήταν ιδεώδης, γιατί συνδύασε τη σχολική επίδοση με την κατά Θεόν προκοπή. Πρόκειται για ένα σχέδιο καταστρωμένο με πολλή σύνεση και σοφία και προωθημένο από τη θεία πρόνοια στον κατάλληλο καιρό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Σαν πρώτιστος και μοναδικός λόγος ανέγερσης της νέας Σχολής προβάλλεται ομόφωνα από τις πηγές η αύξηση των μαθητών της σχολής του 1713, η οποία δεν επαρκούσε πλέον σε χώρους για την εγκατάσταση και διδασκαλία τους. Κατά τα πρώτα έτη, η Αποκάλυψη εξυπηρετήσε αρκετά το δυναμικό των μαθητών σε στέγαση και σε διαμονή όμως οι ανάγκες και οι δυσκολίες ήταν πολλές

Ως έτος ίδρυσης της Σχολής καθιερώθηκε να θεωρείται το έτος 1729. Συγκεκριμένη μαρτυρία γι' αυτό βέβαια δεν υπάρχει αλλά υπολογισμοί που μπορούν να γίνουν από τις μαρτυρίες των πηγών, οδηγούν έμμεσα σε αυτήν την εκδοχή. Οι προετοιμασίες της ανέγερσης του κτιρίου φαίνεται πως άρχισαν την άνοιξη του 1728, αν όχι και πιο νωρίς.

Πληροφορίες για την ανοικοδόμηση και μάλιστα για την έναρξη του έργου, την πορεία και την περάτωση του έχουμε από επιστολές του Μακαρίου και σημειώματα πατριακών αρχιερακών κωδικών της μονής Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου. Η έναρξη των εργασιών έγινε με την άφιξη στην Πάτμο του Μιχαλάκη Υψηλάντη. Πρώτος ο διδάσκαλος Μακάριος, που διατηρούσε συχνή επικοινωνία μαζί του, τον θεωρεί ιδρυτή της σχολής του 1729 ενώ και από πολλές σύγχρονες του πηγές, διαφημίζεται σαν ιδρυτής της σχολής Πάτμου.

Οι αναβολές και οι διακοπές αποδεικνύουν πως η ολοκλήρωση των οικοδομικών εργασιών έγινε σε διάφορα χρονικά διαστήματα, που δεν απείχαν βέβαια και πολύ το ένα από το άλλο. Η ολοκλήρωση της οικοδομής καθυστέρησε όταν η Σχολή διέκοψε λόγω της σφοδρότητας του λιμού και την έλλειψη μαστόρων. Οι μαστορες αυτοί ήταν οπωσδήποτε Πάτμιοι και έκτιζαν με λάσπη και πέτρες. Όπως βλέπουμε σήμερα η αξία της εργασίας τους ήταν μέτρια. Χρησιμοποιούσαν ασβέστη και λάσπη που βρήκαν από το πηγάδι που άνοιξαν. Λόγω της κατηφορίας, το κτίριο απέκτησε δυο ορόφους και πάνω από 16 κελιά.

Ο διδάσκαλος Μακάριος κάνει και αυτός λόγο για 16 κελιά (οι κατοικήσιμοι χώροι του κτιρίου) στα οποία πρέπει να προστεθούν και άλλοι βοηθητικοί χώροι, που φτάνουν στον αριθμό 20. Στο μέσον της εσωτερικής αυλής του σχολείου κατασκευάστηκε ένα πηγάδι το οποίο σώζεται ακόμη. Η αίθουσα διδασκαλίας και το αναγνωστήριο τοποθετήθηκαν προς το μέρος του κτιρίου, όπου όλες τις εποχές και κατά το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας υπάρχει άπλετο φως. Στις τέσσερις γωνίες του κατωγιού τα δωμάτια έγιναν μεγαλύτερα από τα άλλα και στο ανατολικό μέρος των κατωγιών τοποθετήθηκαν ο φούρνος και η εκκλησία.

Η είσοδος στα κτίσματα της Α' Πατμιάδας Σχολής του 1729.

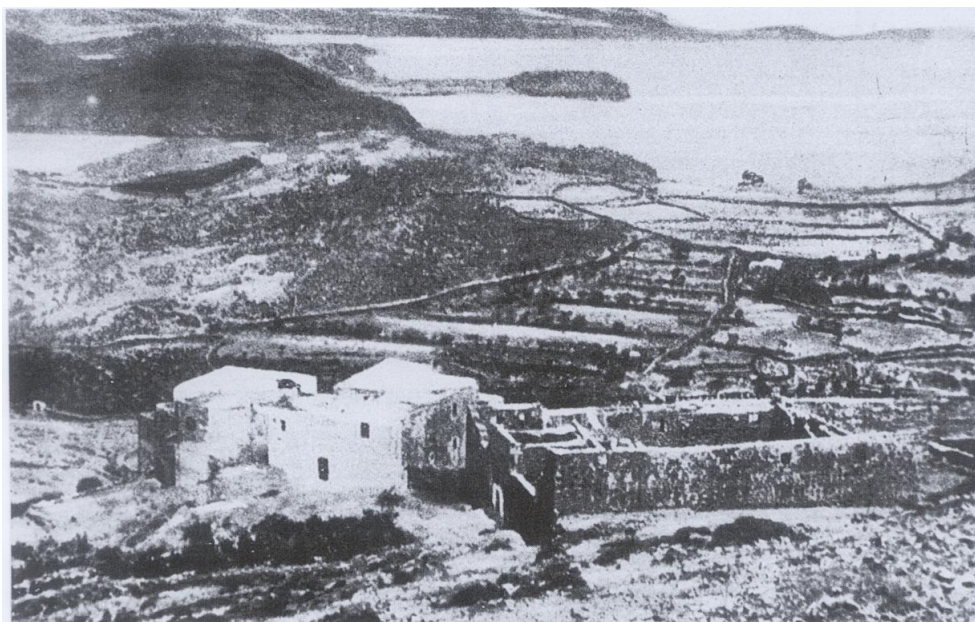
Τη διαχείριση των εξόδων που απαιτήθηκαν για την ανοικοδόμηση της Σχολής είχαν, όπως άμεσα προκύπτει, δύο επιτροπές. Η μία ήταν εκείνη των Γουναράδων της Πόλης⁵ και η άλλη η επιτροπή της κοινότητας της Πάτμου. Σε αυτήν την επιτροπή ανήκει οπωσδήποτε και η μονή της Πάτμου. Αγνωστούς βέβαια ποια πρόσωπα της αδελφότητάς της συμμετείχαν σε αυτήν, αλλά οπωσδήποτε δεν θα απουσίαζε ο ηγούμενός της.

Τελικά το όλο ποσό των 1500 περίπου γροσίων που δαπανήθηκαν για την ανέγερση της Σχολής ήταν ασήμαντο σε σχέση με τα πραγματικά έξοδα που έπρεπε να γίνουν, γιατί το κτίσμα δεν είχε πολύ καλή κατασκευή και ήδη στα τέλη ακόμη του ίδιου αιώνα παρουσίαζε σημαντική φθορά. Ήταν άλλωστε ένα κτίσμα που προοριζόταν να καλύψει μόνο τις πρόσκαιρες ανάγκες της Σχολής.

Δεν σώζεται καμία παράσταση, σχέδιο ή έστω αποτύπωση της εξωτερικής εμφάνισης της Σχολής του 1729. Ποιος το σχεδίασε και ποιος είχε την ευθύνη της εκτέλεσης του έργου, μάς είναι άγνωστο. Το κτίριο εξωτερικά δεν πρέπει να είχε κανένα καλλωπισμό. Μάλιστα οι τοίχοι εξωτερικά πρέπει να έμειναν άβαφοι από έλλειψη χρημάτων. Η στέγη του πρέπει να ήταν επίπεδη και στρωμένη από πλάκες κεραμίδι. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ακόμη πως το κτίριο αυτό χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 1856. Στη συνέχεια η Σχολή μεταφέρθηκε στη Χώρα και εγκαταστάθηκε στην οικία Παλαιολόγου, η οποία βρίσκεται κάτω από τον πυλώνα της μονής Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου. Μέχρι όμως το έτος αυτό, το κτίριο χρειάστηκε να επισκευαστεί αρκετές φορές.

---

5 Η συντεχνία των गुουναράδων της Κωνσταντινούπολης περιέβαλε από παλιά με ενδιαφέρον την Πατμιάδα. Συγκεκριμένα, όταν κατά το 1792, κάποιος δάσκαλος της εποχής επρόκειτο λόγω γήρατος να αποσυρθεί, είχαν κινητοποιηθεί οι πάντες προκειμένου να βρεθεί αντικαταστάτης του. Σώζεται μια επιστολή προς τον Μιχαήλ, δάσκαλο σχολείου των Ελληνικών μαθημάτων Σίφνου, με την οποία καλείται αυτός να μεταβεί στην Πάτμο και να αναλάβει τη φροντίδα της Πατμιάδας. Το γράμμα στέλλεται από τη συντεχνία των गुουναράδων της Κωνσταντινούπολης.

Πανοραμική άποψη των πρώτων κτισμάτων της Πατμιάδας Σχολής σε ερειπωμένη κατάσταση. Μπροστά και δεξιά τα κτίρια της Ιεράς Αποκαλύψεως όπως ήταν το 1897 μ.Χ.

Από το έτος 1901, η Πατμιάδα λειτούργησε ως ιεροδιδασκαλείο με χορηγό μάλιστα τον Μικρασιατικό σύλλογο «Ανατολή». Στο ιεροδιδασκαλείο δίδαξε ο καθηγητής Μιχαήλ Μαλανδράκης, ο Τρίκης και Σταγών Πολύκαρπος, ο οποίος συνέταξε και κανονισμό του ιεροδιδασκαλείου, ο Βερροίας Αλέξανδρος Δηλανάς που ανακαίνισε την κάτω πτέρυγα του συγκροτήματος της Αποκαλύψεως, ο ιεροδιάκονος Θεολόγος Παρασκευαΐδης από την Μ. Ασία, ο Αρχιμανδρίτης Ζαχαρίας Λιανάς από την Κρήτη, μετέπειτα Σχολάρχης της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής Αθηνών. Στα επόμενα χρόνια μεταφέρει τις δραστηριότητές της στη Σάμο ύστερα από συμφωνία μεταξύ της Σαμιακής πολιτείας και του Συλλόγου «Ανατολή», αφού ο ίδιος σύλλογος τη συντηρούσε ακόμη.

Σε υπόμνημα του 1920 βλέπουμε προσπάθεια της Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου για επανίδρυση της Πατμιάδας αλλά ως την απελευθέρωση της Δωδεκανήσου και την ένωσή της με τη μητέρα Ελλάδα οι πύλες της Σχολής ήταν κλειστές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Μεταξύ 1945 – 1947 λειτούργησε το πρώτο Ημιγυμνάσιο Πάτμου, από το οποίο προήλθε και η πρώτη «μαγιά» των μαθητών για την έναρξη της λειτουργίας της Νέας Πατμιάδος.

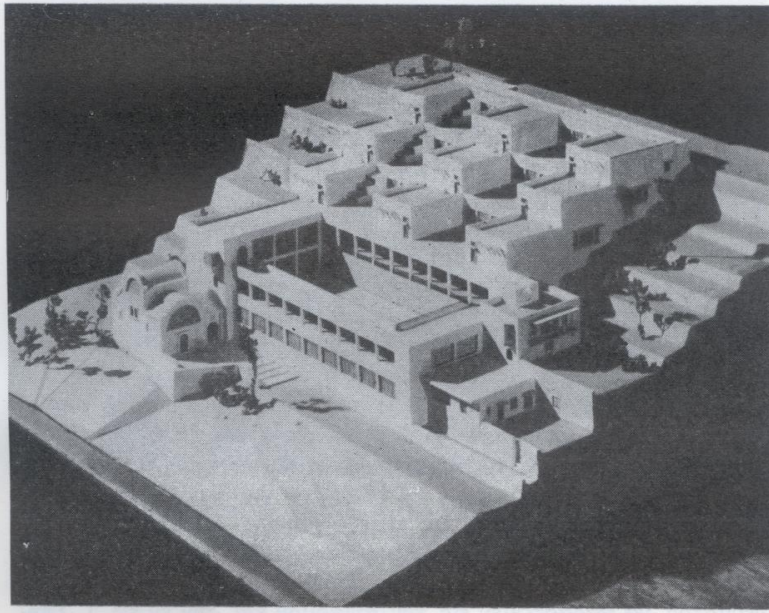
Ο Πέτρος Κλεούδης, μετέπειτα αρχιμανδρίτης στα Κύθηρα, ως Μελέτιος Κλεούδης, υπό τον τότε πρώτο κληρικό Διευθυντή της Σχολής και μετέπειτα Μητροπολίτη Κυθήρων Μελέτιο Γαλανόπουλο, συμβούλεψαν και παρότρυναν να σταλεί μια επιστολή στην τότε Βασίλισσα Φρειδερίκη και άλλη μία στον τότε Υπουργό Παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου, με τις οποίες να ζητείται να μεριμνήσουν για το «άνοιγμα της Παλαιάς Σχολής της Αποκαλύψεως», ώστε να μπορέσουν οι απόφοιτοι των Δημοτικών Σχολείων της Πάτμου να συνεχίσουν όσο ήταν δυνατό τις σπουδές τους.

Πραγματικά, γράφτηκαν και στάλθηκαν οι δυο επιστολές. Η απάντηση ήρθε αμέσως και έμπρακτα: την επόμενη σχολική χρονιά «άνοιξε» η Αποκάλυψη (Παλαιά Πατμιάς Σχολή), όχι σαν Εκκλησιαστική Σχολή, αλλά σαν Ημιγυμνάσιο, το οποίο και λειτούργησε με μία τάξη, όχι σαν Πρώτη Γυμνασίου, αλλά με τον χαρακτηρισμό «Εβδόμη», στην οποία θα φοιτούσαν οι απόφοιτοι της Έκτης Δημοτικού. Η τάξη αυτή λειτούργησε «μεικτή», με αγόρια και κορίτσια, με δεκαπέντε περίπου μαθητές και με δασκάλους τους άριστους της εποχής εκείνης, τους αείμνηστους Δημήτριο Αραπάκη, ως Διευθυντή, και τον Ζαννή Νομικό. Στην τάξη αυτή εκτός από τα μαθήματα του κανονικού προγράμματος, διδάσκονταν και ξένη Γλώσσα: Γαλλικά.

Οι επιστολές στη Βασίλισσα και τον Υπουργό της Παιδείας έπιασαν τόπο. Γιατί το Υπουργείο είχε αποφασίσει να λειτουργήσει το Ημιγυμνάσιο προσωρινά ως «εβδόμη» τάξη του Δημοτικού, για να δικαιολογείται και ο διορισμός Δημοδιδασκάλων. Στην πρώτη τάξη του Ημιγυμνασίου θα φοιτούσαν οι απόφοιτοι των Δημοτικών Σχολείων, αγόρια και κορίτσια, και στη δεύτερα οι απόφοιτοι της προηγούμενης «εβδόμης».

Δύο ανήσυχοι μαθητές, ο Μανώλης Μικέλης του Παπά Σεραφείμ και ο Ζήσιμος Βιρβίλης πήραν την πρωτοβουλία να απευθυνθούν στην τότε Αδελφότητα της Ιεράς Μονής και να υποβάλουν μια σχετική αίτηση για τη λειτουργία της επόμενης τάξης. Η αδελφότητα της Ιεράς Μονής φάνηκε να υπεκφεύγει. Ο μακαριστοί εκείνοι Πατέρες της Μονής, όπως αποδείχθηκε αργότερα, ήδη είχαν αρχίσει τις παντοίετροπες ενέργειες και επαφές με παράγοντες και προσωπικότητες που θα μπορούσαν να συμβάλουν αποτελεσματικά στην πραγμάτωση του μεγάλου ονείρου.

Την επόμενη χρονιά (1947), πολύ νωρίς φτάσανε στην Πάτμο τα ευχάριστα νέα ότι το Υπουργείο Παιδείας αποφάσισε να επαναλειτουργήσει σαν συνέχεια του Ημιγυμνασίου Πάτμου, την «Παλαίφατον Πατμιάδα» υπό την ονομασία «ΠΑΤΜΙΑΣ ΕΠΤΑΤΑΞΙΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ». Η Σχολή «ήνοιξε τās πύλας της» και για μαθητές εκτός της Πάτμου, από όλη σχεδόν την Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό, τον ίδιο Σεπτέμβρη του 1947, με πρώτο Διευθυντή τον αείμνηστο Εμμανουήλ Μπακίρη, θεολόγο από τη Ρόδο.

Τὸ σχέδιον τῶν νέων κτιρίων τῆς Πατμιάδος, ἔργον τοῦ Ἀρχιτέκτονος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας Κου Π. Καραντινοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Ο ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ

Ο Άγιος Γεράσιμος ονομάζεται Βυζάντιος επειδή γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, το παλαιό Βυζάντιο. Είχε την τύχη να έχει γονείς ευσεβείς, οι οποίοι του παρέδωσαν ήθος χριστιανικό, ευλάβεια προς καθετί που είχε σχέση με το θεό και την θεία κλίση. Είναι από τους σπουδαιότερους λόγιους της εποχής του, μέγας δάσκαλος του γένους και από τους σπουδαιότερους Σχολάρχες της παλαιάς και παλαιφάτου Πατμιάδος Σχολής. Σπούδασε κοντά σε σοφούς δασκάλους της εποχής του στην πατρίδα του την Κωνσταντινούπολη.

Μετά την ίδρυση της Πατμιάδος το 1713, μετέβη στην Πάτμο, όπου μαθήτευε κοντά στον μεγάλο δάσκαλο και ιδρυτή της σχολής, τον Μακάριο τον Καλογερά. Στην Πάτμο, κοντά στον Μακάριο, σπούδασε θεολογία, φιλοσοφία και πολύ περισσότερο «τα γραμματικά», δηλαδή ελληνική φιλολογία. Όταν αποφοίτησε από την σχολή, προσελήφθη από τον Μακάριο ως υποδιδάσκαλος και επί 15 χρόνια αγωνίστηκαν μαζί για μια καλύτερη εκπαίδευση του γένους. Μετά το θάνατο του Μακαρίου έγινε Σχολάρχης και ο ζήλος του αυξήθηκε ακόμα περισσότερο για να φανεί αντάξιος του μεγάλου του δασκάλου.

Δυστυχώς όμως οι χρόνιες αρρώστιες και προ πάντων η λιθίαση τον εμπόδιζαν να συνεχίσει το έργο του και αναγκάστηκε να πάει στην Σμύρνη για θεραπεία. Ύστερα από ένα χρόνο, χωρίς να καταφέρει να γλιτώσει από την αρρώστια, επιστρέφει και πάλι στην Πάτμο και ξεκινάει ξανά τη διδασκαλία, υπομένοντας καρτερικά τους πόνους. Τελικά όμως, μην αντέχοντας άλλο, αναγκάζεται να διακόψει οριστικά τη διδασκαλία και να παραιτηθεί αναθέτοντας τη σχολαρχία στον Βασίλειο Κουταληνό. Τότε φεύγει για θεραπεία στην Κρήτη. Η υγεία του όμως τον πρόδωσε.

Ο κλωνισμένος οργανισμός του δεν άντεξε και στις 7 Απριλίου του 1740 «Εξεδήμησεν εις Κύριον».

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΣ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΣ ΠΛΑΤΩΝ Ο ΑΪΒΑΖΙΔΗΣ

Ο Άγιος Πλάτων γεννήθηκε στη Χώρα της Πάτμου στις 17 Σεπτεμβρίου το 1852. Το βαπτιστικό του όνομα ήταν Γεώργιος. Ο πατέρας του Νικόλας Αϊβαζίδης καταγόταν από την Χίο και η μητέρα του από την Πάτμο. Η μητέρα του Μαρία Φλωρίδου, κόρη μεγαλωμένη με βαθιά θρησκευτικότητα και ευσέβεια, είχε δυο αδερφούς ιερομόναχους στη μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, τον Ιερόθεο και τον Διονύσιο Φλωρίδη, εκλεκτά μέλη της αδελφότητας. Σε ηλικία 15-16 χρονών ο Γεώργιος Αϊβαζίδης πήγε στην ιερά μονή ως δόκιμος μοναχός, παράλληλα όμως φοιτά και στην Πατμιάδα Σχολή κοντά σε φωτισμένους δασκάλους. Η βαθεία και σταθερή του πίστη προς τον θεό, ο σεβασμός προς τους ιερομόναχους θείους του τον οδήγησαν σε μια ζωή πνευματική. Γι' αυτό, όταν ήρθε η κατάλληλη ηλικία, χειροτονήθηκε διάκονος.

Κατά το έτος 1877 αναχωρεί από την μονή ως διάκονος και το 1892 βρίσκεται ως αρχιδιάκονος και στη συνέχεια πρωτοσύγκελος στην μητρόπολη Λήμνου. Μεταβαίνει στην Κωνσταντινούπολη ως σπουδαστής στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και στην συνέχεια στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Εκεί ο Γερμανός Καραβαγγέλης, μητροπολίτης Καστοριάς, τον προσλαμβάνει ως πρωτοσύγκελό του και τον παίρνει μαζί του όταν μετατίθεται στην μητρόπολη Αμασειάς του Πόντου. Εκεί ο αείμνηστος αδελφός της μονής έδωσε τον καλύτερο του εαυτό σαν αναπληρωτής του Μητροπολίτη και σαν Έλληνας πατριώτης στην ταλαιπωρημένη εκείνη εποχή για τον Πόντο, γι' αυτό και ο Πλάτων ήταν από τους πρώτους πατριώτες του Πόντου που θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για κάποια κινήματα των Ελλήνων στην περιοχή εκείνη. Καταδικάστηκε στον «δι' αγχόνης θάνατον» μαζί με άλλους πατριώτες της Αμασειάς και των γύρω κωμοπόλεων στις 21 Σεπτεμβρίου του 1921.

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο Ε΄ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ο Γρηγόριος Ε΄ γεννήθηκε το 1746 στη Δημητσάνα. Τις σπουδές του τις ολοκλήρωσε σε διάφορα κέντρα στην Αθήνα, στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, στην Πάτμο και ίσως και στη Χίο. Στην Πάτμο γίνεται μοναχός και παίρνει το όνομα Γρηγόριος. Εδώ θα σχετισθεί με φωτισμένες φυσιογνωμίες και θα διδαχθεί Ελληνική φιλολογία από τον μεγάλο δάσκαλο Δανιήλ τον Κεραμέα και ανώτερα Φιλοσοφικά από τον Βασίλειο τον Κουταληνό. Πάντως στα 1775 βρίσκεται πάλι πίσω στην Σμύρνη.

Ο Γρηγόριος Ε΄ έγινε πατριάρχης 3 φορές, στα 1797-1798, 1806-1808, και 1819-1821 και έχει να παρουσιάσει σπουδαίο έργο. Κατά τα έτη 1819-1821 φαίνεται ότι παρατηρήθηκε σημαντική μεταβολή στη ψυχολογία του, ιδίως αφότου ενημερώθηκε για τα σχέδια της Φιλικής Εταιρείας, γιατί είχε γνωρίσει την ταραχή, τη συγκίνηση και τα μυστικά του Γένους έστω και αν δεν έδωσε τον απαραίτητο όρκο του μνημένου σ' αυτήν. Εμπρός όμως στους Τούρκους επισήμως δήλωνε ότι η αυτοκρατορία τους ήταν άνωθεν τεταγμένη και αργότερα ο φόβος των τρομερών αντιποίνων τους τον έκαμε να καταδικάσει την επανάσταση και ν' αφορίσει τους αρχηγούς της. Στην Πόλη, κατά τη διάρκεια της επανάστασης, η τρομοκρατία κυριαρχεί. Οι απαγχονισμοί, οι οχλαγωγίες, οι σφαγές και οι λεηλασίες είναι συνηθισμένα καθημερινά θεάματα.

Την Κυριακή του Πάσχα 10 Απριλίου 1821 συλλαμβάνουν τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ με την κατηγορία ότι ενέχεται στην ανταρσία της Πελοποννήσου και τον κρεμούν. Τρεις μέρες αργότερα παραδίδουν τον νεκρό στον εβραϊκό όγλο που τον διαπομπεύει στους δρόμους της Κωνσταντινούπολης και τον πετά στη θάλασσα. Ύστερα από λίγες μέρες όμως, το σώμα του νεκρού αναδύθηκε στα πλευρά ενός ελληνικού καραβιού, το οποίο τον μετέφερε στην Οδησό της Ρωσίας. Οι ρωσικές αρχές με πολύ σεβασμό υποδέχονται τον νεκρό Πατριάρχη. Ο Πατριάρχης θα κηδευθεί και θα θαφτεί με μεγάλες τιμές. Είναι ο αρχηγός της Ανατολικής Εκκλησίας, πατέρας πνευματικός και των Ρώσων Ορθοδόξων.

Τον Απρίλιο του 1871, μετά από άδεια του Τσάρου της Ρωσίας, μια ελληνική αντιπροσωπεία παρέλαβε το ιερό του λείψανο και το μετέφερε στην Ελλάδα. Στην υπόγεια κρύπτη του Μητροπολιτικού ναού της Αθήνας φιλοξενούνται πια τα ιερά του λείψανα.

Ο ΑΓΙΟΣ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ Ο ΠΡΩΙΟΣ

Ο Εθνομάρτυρας Δωρόθεος ο Πρώιος, κατά κόσμο Δημήτριος, είναι ένας από τους σπουδαιότερους λογίους ιεράρχες του 19ου αιώνα. Γεννήθηκε στη Χίο από γονείς ευσεβείς και εκεί έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Το 1798 χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος. Δεν γνωρίζουμε όμως αν αυτό έγινε πριν ή μετά τη φοίτησή του στην Πατμιάδα σχολή. Οι σχέσεις του με την Πάτμο αρχίζουν από τότε που έφτασε εκεί σαν σπουδαστής της Πατμιάδος, όπου είχε την τύχη να χρηματίσει μαθητής του περίφημου Πάτμιου διδασκάλου Δανιήλ του Κεραμέως και άλλων περίφημων διδασκάλων της σχολής. Μετά την αποφοίτηση του από την Πατμιάδα, αναχώρησε στην Ευρώπη (Ιταλία, Γαλλία), για ευρύτερες σπουδές. Μετά την επιστροφή του από την Ευρώπη και από τον Σεπτέμβριο του 1776 διδάσκει το μάθημα της φιλοσοφίας στη σχολή της Χίου με διευθυντή τον Αθανάσιο τον Πάριο. Τη χρόνια αυτή γνωρίζεται με τον διερμηνέα του τούρκικου στόλου Κωνσταντίνο Χατζερί, ο οποίος θαυμάζοντας τις αρετές του Αγίου, του ζητά να γίνει δάσκαλος των παιδιών του. Ο Δωρόθεος δέχεται και το 1797 εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Το 1804 ιδρύεται η νέα σχολή του γένους από τον Δημήτριο Μουρούζη, στην Ξηροκρίνη της Κωνσταντινούπολης, και του ανατέθηκε η διεύθυνσή της επί τέσσερα χρόνια, μέχρι το 1807. Στο μεταξύ είχε εκλεγεί και μητροπολίτης Φιλαδέλφειας, με την υποχρέωση να διδάξει και στη σχολή, εκτός της φιλοσοφίας και της λογικής, γεωμετρία και φυσική. Κατά το διάστημα που ήταν διευθυντής της σχολής και μητροπολίτης υπέγραφε «*Ο Φιλαδελφείας Δωρόθεος, ο και σχολάρχης*», παράλληλα όμως με τη διοικητική δραστηριότητα και τα εκπαιδευτικά του καθήκοντα, ο Δωρόθεος ασχολήθηκε και με άλλα εθνωφελή έργα, όπως είναι η σύνταξη της λεγόμενης «*Κιβωτού*». Το έργο αυτό είναι το λεγόμενο «*Μέγα λεξικό της Ελληνικής γλώσσας*». Είχε όμως πάντα και την ηθική και την υλική συμπάρασταση και του Αδαμάντιου Κοραή και των αδελφών Ζωσιμάδων. Το 1807, αφού παρέδωσε την διεύθυνση της σχολής στο διάδοχο του Πανταλέοντα Φραγκιάδη, και μετέπειτα Μητροπολίτη Χίου Πλάτωνα, εγκαταστάθηκε στη Μητρόπολή του στη Φιλαδέλφεια. Το 1813 προβιβάζεται στο θρόνο της Αδριανούπολης. Το 1820 καλείται ως συνοδικός στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί πρόκειται να βρει και τον μαρτυρικό του θάνατο. Απαγχονίστηκε από τους Τούρκους, μαζί με άλλους αρχιερείς, στο Μέγα ρεύμα, στις αρχές του Ιουνίου του 1821.

ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Εκτός από τον Μακάριο, ο οποίος διδάσκει έως το θάνατό του το 1737, στο διδακτικό έργο βοηθούν ως υποδιδάσκαλοι οι ιερομόναχοι Κοσμάς και Γεράσιμος Βυζάντιος. Μάλιστα οι άοκνες προσπάθειες του Μακαρίου και του Γερασίμου προς απόκτηση κωδίκων και βιβλίων οδηγούν στη σύσταση του πυρήνα της βιβλιοθήκης της Σχολής το 1740. Το λειτούργημα του Σχολάρχου και υποδιδασκάλου αντίστοιχα ανέλαβαν αργότερα ο Γεράσιμος Βυζάντιος ο εξ Υψωμαθείων (1737) και ο Βασίλειος Προικονήσιος (Κουταληνός). Η ανεπιτυχής Σχολαρχία του Βασιλείου οδηγεί το 1769 στη μεταρρύθμιση της Σχολής σε «Κοινή Σχολή του Γένους» με πατριαρχικό σιγίλιο του Θεοδοσίου Β'. Επίσης στο διορισμό του πρώτου βιβλιοθηκάρου και στην εν γένει συστηματικότερη οργάνωσή της.

Από τους πλέον επιτυχείς Σχολάρχες υπήρξε ο Πάτριος Δανιήλ Κεραμεύς (1773) στις μέρες του οποίου οι μαθητές ξεπερνούν τους 100, ενώ η βιβλιοθήκη εμπλουτίζεται με εκδόσεις που τυπώνονται στις ελληνικές εκδοτικές επιχειρήσεις της Βενετίας. Στους φωτισμένους διδασκάλους της Σχολής ανήκουν ακόμα ο Παΐσιος Καραπατάς, ο Νεόφυτος Βυζάντιος, ο Ιωάννης Σακελλίων, ο Ιερόθεος Φλωρίδης, ο Αλέξανδρος Δηλανάς και ο Μιχαήλ Μαλανδράκης.

ΔΑΝΙΗΛ ΚΕΡΑΜΕΥΣ

Ο Δανιήλ Κεραμεύς ήταν λόγιος μοναχός του 18^{ου} αιώνα. Σπούδασε στη Σχολή της Πάτμου και στην Πατριαρχική Ακαδημία της Κωνσταντινούπολης. Δίδαξε κυρίως στην Πάτμο (από το 1769) όπου και πέθανε το 1800. Τα έργα του «Γραμματική της Ελληνικής γλώσσης» και «Ερμηνεία εις το Δ' Βιβλίον της του Θεοδώρου Γαζή γραμματικής» εκδόθηκαν το 1870 στο τυπογραφείο του Νικολάου Γλυκή στη Βενετία ενώ έγραψε και το «Εγκώμιον Αικατερίνης Β'». Παραφράσεις και πραγματείες του Δανιήλ Κεραμέως που δεν είχαν εκδοθεί πριν την Μικρασιατική Καταστροφή φυλάσσονταν στη βιβλιοθήκη της Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης που πυρπολήθηκε.

ΚΟΣΜΑΣ Ο ΛΗΜΝΙΟΣ

Ο Κοσμάς ο Λημνιός ήταν ιερομόναχος και σπούδασε στην τότε περίφημη σχολή της Πάτμου, όπου είχε για δάσκαλο του τον ιδρυτή της σχολής Μακάριο Καλογερά. Στην Πάτμο τον είχε στείλει για σπουδές ο τότε μητροπολίτης της Λήμνου Ιωαννίκιος. Όταν αποφοίτησε από τη σχολή, ο Κοσμάς δίδαξε για μία πενταετία στη σχολή των Αθηνών, γνωστή ως Φροντιστήριον Ελληνικών Μαθημάτων και για μία άλλη πενταετία στη σχολή της Πάτμου. Το 1753 επέστρεψε στη Λήμνο και δίδαξε εκεί μέχρι τον θάνατο του.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΗΛΑΝΑΣ

Ο Μητροπολίτης Βεροίας Αλέξανδρος γεννήθηκε το 1878 στη Σάμο. Μετά τις σπουδές του στη θεολογική σχολή Αθηνών, χειροτονείται διάκονος (1903) και τον επόμενο χρόνο διορίζεται σχολάρχης της Πατμιάδας σχολής. Το 1905 τοποθετείται αρχιερατικός επίτροπος στο Αδραμύτιο και τις Κυδωνιές. Η Εκκλησία τιμώντας το έργο του τον προάγει σε επίσκοπο Μυρίνης (1910) και στη συνέχεια Μητροπολίτη Ανέων (1917). Η εθνική του δράση προκαλεί την οργή των Τούρκων που τον εξορίζουν δύο φορές. Από το 1917 μέχρι το 1941 ποιμαίνει τη Μητρόπολη Ζιχνών, ενώ το 1943 εκλέγεται Μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης. Η αρχιερατεία του συνδέθηκε με σημαντικά γεγονότα, όπως η άφιξη της εικόνας της Παναγίας Σουμελά (1951), οι εκδηλώσεις για τα 1900 χρόνια από την επίσκεψη του Αποστόλου Παύλου στη Βέροια (1951) και η θεμελίωση του Μητροπολιτικού μεγάρου, το οποίο δεν πρόλαβε να εγκαινιάσει, λόγω του θανάτου του (1958).

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ

Γεννήθηκε στη Νάξο το 1815 και πέθανε το 1891 στην Αθήνα. Φιλολόγος και ιστορικός ερευνητής. Μετά τις φιλολογικές σπουδές του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών υπηρέτησε ως υπάλληλος του Υπουργείου Στρατιωτικών (1833-39), ως προξενικός γραμματέας στην Κω (1839-50), ως καθηγητής της Πατμιάδας Σχολής (1850-83) και, τέλος, ως επιμελητής (και αργότερα προϊστάμενος) του τμήματος χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος (1883-91). Στην Πάτμο είχε την ευκαιρία να αναδιφήσει τα αρχεία της μονής, να δημοσιεύσει πολλά βυζαντινά έγγραφα (κυρίως στο περιοδικό Πανδώρα) και να μελετήσει τους πατμιακούς κώδικες, των οποίων δημοσίευσε περιγραφικό κατάλογο με τον τίτλο Πατμιακή Βιβλιοθήκη (1890). Επίσης κατάρτισε πρώτος κατάλογο των (1602 τότε) ελληνικών χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης (1892). Δημοσίευσε πολλά κείμενα, έγγραφα και άρθρα που αναφέρονται κυρίως στην Πάτμο και γενικά στην εκκλησιαστική ιστορία των τελευταίων αιώνων.

ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Από την Πατμιάδα προέρχονται διδάσκαλοι του Γένους, αρχιερείς και πατριάρχες, η φήμη της δε εξαπλώνεται πέρα από τα όρια της ελληνικής επικράτειας, από τα Βαλκάνια και τη Ρωσία ως τη Μ. Ασία και τη Β. Αφρική. Γνωστότεροι είναι ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Θεόφιλος Παγκώστας, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε', ο ιδρυτής της Φιλικής Εταιρείας Εμμανουήλ Ξάνθος και ο Δημήτριος Θέμελης κ.α.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ο Ε΄

Ο Κύριλλος Ε' γεννήθηκε στα τέλη του 17ου αιώνα στη Δημητσάνα. Το 1715 κατά την κατάληψη της Πελοποννήσου από τους Οθωμανούς, ο Κύριλλος οδηγήθηκε αιχμάλωτος στην Κωνσταντινούπολη, ύστερα μετέβη στο Άγιο Όρος και από εκεί βρέθηκε στην Πάτμο για να σπουδάσει στην Πατμιάδα Σχολή. Σπούδασε κοντά στο διδάσκαλο Μακάριο για κάποιο διάστημα και εν συνεχεία γίνεται μοναχός, έχοντας πνευματικό του πατέρα τον όσιο Αυξέντιο. Μετά από σύντομη επιστροφή στο Άγιο Όρος, τον βρίσκουμε στην Πόλη. Το 1737 εξελέγη μητροπολίτης Μελενίκου και το 1745 Νικομηδείας (1745-1748). Εξελέγη Πατριάρχης το 1748, ενώ άλλες πηγές δέχονται το 1745 ως χρόνο εκλογής, με μεταγενέστερη επιβεβαίωση της κανονικότητάς της με συνοδική πράξη του Σεπτεμβρίου 1748. Περιγράφεται ως λόγιος και ασκητικός, με καλή μόρφωση, ενώ αναφέρεται ότι ανέβηκε στην ιεραρχία με την αξία του.

Τέλος στις 27 Ιουλίου του 1775 πέθανε καθηρημένος και απλός μοναχός, αφού προηγουμένως είχε προηγηθεί η εξορία του λόγω της διδασκαλίας που υποστήριζε, τάφηκε έξω από το κυριακό της σκήτης της Αγίας Άννης Άθω. Στις μέρες του ιδρύθηκε και η Αθωνιάδα Σχολή.

ΤΥΡΝΑΒΙΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ένας ακόμη Δάσκαλος του Γένους είναι ο Αλέξανδρος Τυρναβίτης που γεννήθηκε το έτος 1711 στον Τύρναβο. Μορφώθηκε υπό Ιωαννιτών δασκάλων και δίδασκε στη σχολή που ίδρυσε στην πατρίδα του ο Μητροπολίτης Λαρίσης Παρθένιος. Αργότερα προσκλήθηκε στη σχολή του Βουκουρεστίου, όπου και δίδαξε μέχρι το θάνατό του (25 Νοεμβρίου 1761). Ο Τυρναβίτης έγραψε, σε αντίρρηση συγγραφής του θεολόγου Αλοϋσίου Ανδρούτζη από την Κύπρο, έργο από 150 φύλλα, που σώζεται ανέκδοτο στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας, με τον τίτλο «Του σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου Αλεξάνδρου του εκ Τυρνάβου Λαρίσης, γυμνασιάρχου του εν Δακία ελληνομουσείου αντίρρησης, προς Αλοϋσιον Ανδρούτζην, Κύπριον λατινόφρονα, περί εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ Ο ΛΕΡΙΟΣ

Ο Δαμασκηνός, κατά κόσμον Δημήτριος, Λέριος στην καταγωγή, είχε φοιτήσει στη νεοσύστατη Πατριάδα Σχολή της Πάτμου, περί τη δεύτερη δεκαετία του 18ου αιώνα. Σύμφωνα με υπάρχοντα στοιχεία, το 1726 ίδρυσε Σχολή, μέσα στο Κάστρο της Λέρου, στην οποία φοιτούσαν τότε πάνω από 20 μαθητές και διδάσκονταν από τον ίδιο το Δαμασκηνό Γραμματική, Φιλοσοφία και Θεολογία.

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ο Άγιος Νεομάρτυς Αθανάσιος καταγόταν από τη Λήμνο, από το χωριό Ρεπανίδι. Αφού έμαθε τα ιερά γράμματα πήγε στο Άγιο Όρος, στη μονή της Μεγίστης Λαύρας για να μονάσει. Κατά την επανάσταση του 1821 αιχμαλωτίστηκε και στάλθηκε στην Αίγυπτο. Εκεί τον πούλησαν σαν δούλο σ' ένα Αγαρηνό άρχοντα, ο οποίος και τον εξισλάμισε. Ο Αθανάσιος με προτροπή του άρχοντα νυμφεύτηκε κι έγινε αγάς απολαμβάνοντας με την σύζυγο του την έγγαμη ζωή. Τρεις φορές όμως του παρουσιάστηκε σε όραμα ο Μέγας Αθανάσιος με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε μετάνοια. Ο Αθανάσιος ζήτησε συγνώμη από τη σύζυγο του και επέστρεψε στο Άγιο Όρος, όπου εξομολογήθηκε, μυρώθηκε και *«εκαθάρισεν εαυτόν εν άκρα ασκήσει και πολλή ταπεινώσει»*. Στη συνέχεια επέστρεψε στη Λήμνο, όπου συνέχισε ειρηνικά να δοξάζει τον Κύριο. Οι Τούρκοι όμως, τον συνέλαβαν και τον έβαλαν σ' ένα πλοίο με τη πρόφαση ότι θα τον πήγαιναν στην Κωνσταντινούπολη για να τον δικάσουν. Όταν έφτασε το πλοίο στ' ανοιχτά του Ελλησπόντου, τον έριξαν στη θάλασσα και τον έπνιξαν. Έτσι πήρε το στεφάνι του μαρτυρίου, κατά το έτος 1846 σύμφωνα με τον ανώνυμο αγιορείτη συναξαριστή της μονής του Αγίου Παντελεήμονος. Ο Άγιος Νεομάρτυς Αθανάσιος ο εκ Λήμνου εορτάζει το δεύτερο Σάββατο τού μηνός Ιουλίου.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΞΑΝΘΟΣ

Ο Εμμανουήλ Ξάνθος γεννήθηκε στην Πάτμο το 1772. Εκεί ξεκίνησε τα πρώτα του βήματα και ύστερα μετανάστευσε στην Ιταλία και συγκεκριμένα στην Τεργέστη, όπου και δούλεψε ως υπάλληλος σε εμπορική επιχείρηση. Το 1810 εγκαταστάθηκε στην Οδησσό, και αφού δούλεψε ως γραμματικός, το 1812 γνωρίζεται με τρεις εμπόρους από τα Γιάννενα και αποφασίζουν να δημιουργήσουν δική τους εμπορική εταιρεία. Κατά το 1813, πραγματοποιεί εμπορικά ταξίδια στην Πρέβεζα, στα Ιωάννινα και στη Λευκάδα.

Επιστρέφοντας στην Οδησσό, ανακοινώνει στους Αθανάσιο Τσακάλωφ και Νικόλαο Σκουφά τις ιδέες του και με τον τρόπο αυτό ιδρύεται η Φιλική Εταιρεία το 1814. Ο Ξάνθος αναλαμβάνει καθήκοντα ταμιά, γραμματέα ενώ παράλληλα χρησιμοποιείται και ως σύνδεσμος με τα άλλα ηγετικά μέλη, όπως τον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο. Το 1818, ο Ξάνθος μεταβαίνει στη Ρωσία, με σκοπό να προτείνει την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας στον Ιωάννη Καποδίστρια, πρόσωπο που οι τρεις ιδρυτές οραματίζονταν ως την «Ανωτάτη Αρχή». Φτάνει τον Ιανουάριο του 1820 στην Αγία Πετρούπολη, όπου και συναντά την άρνηση του Καποδίστρια να αναλάβει την αρχηγία, ο οποίος, γνωρίζοντας τις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη έναντι των φιλελευθέρων και εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων των λαών και υπολογίζοντας τις συνέπειες μιας λαϊκής εξέγερσης, προσπάθησε να πείσει τον Ξάνθο για την ανάγκη να αναβληθούν οι επαναστατικές ενέργειες, ωστόσο έρθουν πιο κατάλληλες περιστάσεις που θα ευνοήσουν την απόπειρα αυτή. Έτσι, ο Ξάνθος προτείνει την αρχηγία της Εταιρείας στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, πρόσωπο που έχαιρε της εκτίμησης των συμπατριωτών του και που, ως υπασπιστής του τσάρου, θα μπορούσε ίσως να επηρεάσει θετικά τη στάση της Ρωσίας για πιθανή επανάσταση στον ελλαδικό χώρο, ο οποίος και δέχεται. Από εκείνη τη στιγμή, ο Εμμανουήλ Ξάνθος διατηρεί στενή συνεργασία με τον Υψηλάντη και γίνονται προσπάθειες για το συντονισμό του έργου στις παραδουνάβιες ηγεμονίες.

Μετά το τέλος της επανάστασης στην περιοχή της Μολδοβλαχίας, ο Ξάνθος μεταβαίνει στην Ιταλία και συνεχίζει προς την Πελοπόννησο, η οποία είχε ήδη επαναστατήσει. Στην περιοχή αυτή θα μείνει ως το 1826, οπότε και φεύγει για την Αυστρία, προκειμένου να οργανώσει την απόδραση από το Μουγκάτς του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Η επιχείρηση απέτυχε και αναγκάστηκε να φύγει για τη Βλαχία. Άγνωστος παραμένει εκεί ως το 1837, οπότε και παίρνει την απόφαση να επιστρέψει στην Ελλάδα. Δυο χρόνια αργότερα, διορίζεται σε διοικητική θέση στην Ύδρα κι αργότερα στο Ελεγκτικό Συνέδριο, απολύθηκε όμως ύστερα από λίγο καιρό.

Έζησε τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του σε πλήρη ανέχεια, μάταια αποζητώντας από το Δημόσιο σύνταξη, ή έστω ένα ελάχιστο βοήθημα. Στις 28 Νοεμβρίου 1852 πεθαίνει στην Αθήνα. Προηγουμένως, το 1845, ο Ξάνθος είχε δημοσιεύσει τα «Απομνημονεύματά» του, τα οποία αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών για την ιστορία της Φιλικής Εταιρείας, καθώς κανείς από τους άλλους δυο πρωτεργάτες, ο Νικόλαος Σκουφάς και ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, δεν έτυχε να αφήσουν παραπλήσιας μορφής κείμενο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

Ο Δημήτριος Θέμελης ήταν Έλληνας οπλαρχηγός, αγωνιστής του 1821 και πολιτικός. Γεννήθηκε το 1772-1774 στην Πάτμο όπου έκανε και τις πρώτες του σπουδές για να τις συνεχίσει Κωνσταντινούπολη και όταν τις τελείωσε, μετέβη στη Μολδαβία όπου δίδασκε κατ' οίκον. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Παπαφλέσσα, και είχε τον βαθμό του Απόστολου, γι' αυτό άλλωστε γύρισε όλα σχεδόν τα νησιά του Αιγαίου για να ξεσηκώσει τον λαό. Αναγκάστηκε να σταματήσει και να κρυφτεί στην Πάτμο αφού οι Οθωμανοί τον καταδίκασαν σε θάνατο γι' αυτές του τις ενέργειες.

Πήρε μέρος στην Άλωση της Τριπολιτσάς και σε πολλές ναυτικές επιδρομές. Είχε χρηματίσει προεστός, μέλος του Βουλευτικού και πληρεξούσιος της Πάτμου στην Β' Εθνοσυνέλευση Αστρους το 1823. Πέθανε στις 26 Μαρτίου 1826 κατά την πολιορκία του Μεσολογγίου όπου είχε μεταβεί για να πολεμήσει μαζί με τους υπερασπιστές του.

ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Επετηρίς Πατριάδος Εκκλησιαστικής Σχολής Επί Τη Δεκαετηρίδι Αυτής (1947-1957), Αθήναι, 1957.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, (1975), τ. ΙΑ, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

Σύνδεσμος Αποφοίτων Πατριάδας Εκκλησιαστικής Σχολής, *Πατριάς Εκκλησιαστική Σχολή 1947-1997*, Αθήνα 2001.

ΒΙΡΒΙΛΛΗ Ζήσιμου, *Το τσοπανόπουλο της Δημητσάνας (ο εθνομάρτυρας Γρηγόριος ο Ε΄)*, Σειρά εκδόσεων παιδικοί ορίζοντες, Αθήνα, 1981.

ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Μελέτιου Αρχιμανδρίτου, *Η Πατριάς Του Γένους Σχολή*, 1951.

ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Μελέτιου Αρχιμανδρίτου, *Η Πατριάς*, (Δύναμις του Έθνους Ηθική), 1951.

ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ Π. Χαράλαμπος, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, σ. 180-187, Αθήνα ΕΛ.Ι.Α., 1999.

ΤΣΟΥΛΚΑΝΑΚΗ Ναυκράτιου Αρχιμανδρίτου, *Ο Μέγας Διδάσκαλος Του Γένους Άγιος Μακάριος Ιεροδιάκονος Καλογεράς*, Θεσσαλονίκη, 1994.